

A principátus rendszere

1. Előzménye: a köztársaság válsága

a régi köztársaság több szempontból is válságba került a hódító háborúk miatt:

- **társadalmi téren** – a plebejusok tönkremenetele, nincstelenné válása
- **a hadsereg válsága** – összefügg a plebejusok problémájával (nincstelenné válnak, nem tudnak katonáskodni → létszámcsökkenés, emellett pedig morális válság is jelzi a haderőt → a még harcoló plebejusok nem látják jövőt maguk előtt, semmi hasznuk a hódításokból)
- **politikai rendszer terén** – Róma „kinőtte” államszervezetét → egy városra méretezték, nem egy birodalomra → hosszabb ideig hivatalban lévő hivatalnokok kellenének, erősebb központi irányítás → mindez az egyeduralom felé mutat
- **polgárjogi válság** – Róma a szövetséges itáliai népektől ugyanúgy elvárja a harcokban való részvételt, de jogaik korlátozottak, nem kapnak teljes jogot (római polgárjog)

A válság eredménye: a politikai élet megosztottsága

→ a hatalmat birtokló patríciusok a hódítások fő haszonélvezői, ők semmilyen változtatást nem támogatnak, mert az csökkentené szerepüket. Ők a gazdasági és politikai élet urai, szokás **optimatáknak (legjobbak)** vagy szenátori rendnek nevezni őket

→ a másik oldalról kibontakozik **egy reformtábor**, mely a problémák orvoslását tekinti elsődlegesnek; az első reformpolitikuskok a Gracchus-fivérek (Tiberius és Caius) voltak, politikájuk folytatóit nevezik **néppártiaknak**

Az optimaták és a néppárt ellentéte **a Kr.e. II. sz. végére fegyveres összecsapásokhoz, a politikai élet eldurvulásához vezet → beköszönt a polgárháborúk kora**

A polgárháborús időszak **jellemzője a fegyveres erő meghatározó volta miatt, hogy a hadvezérek szerepe erősödik meg**. Jó példa erre **Marius**, aki **hadseregreformjával** segítette is ezt a folyamatot: reformja révén a kiszolgált katonák (veteránok) 16 év szolgálat után földet kaptak, ezt pedig a hadvezér volt köteles biztosítani számukra. A hadvezér és serege között tehát szoros érdekszövetség alakult ki, a katonák adott esetben vezérük politikai törekvéseit is támogatták.

Szintén hadvezér volt **Cornelius Sulla**, aki elsőként ragadta magához hosszú idő után az egyeduralmat (**Kr.e. 82-79. között volt dictator**, korlátlan hatalmú vezető Rómában). Bár az optimatákat támogatta, mégis ő mutatott rá először a válság megoldási útjára (**hosszabb ideig, egy kézben összpontosítani a hatalmat**).

Sulla után is hadvezérek határozták meg a politikai életet: **Kr.e. 60-ban** három hadvezér kötötte meg az **első triumvirátust (Julius Caesar, Pompeius és Crassus)**, közülük **Kr.e. 48-ban** Caesar ragadta magához a vezetést, miután legyőzte Pompeiust **Pharszalosznál**. Caesar azonban kevésbé leplezte egyeduralmát, ráadásul politikai ellenfeleivel is könyörületes volt: **Kr.e. 44-ben ellenfelei**, akik azzal vádolták, hogy királyságra tör, összeesküvést szöttek ellene, és **március 15-én (Idus) meggyilkolták**.

Caesar örökbefogadott fia (egyébként unokaöccse) volt **Octavianus**. A hatalom megszerzéséig hasonló utat járt be, mint Caesar: **Kr.e. 43-ban** szövetséget kötött Marcus Antoniusszal és Lepidusszal (**II. triumvirátus**). **Kr.e. 42-ben** még együtt győzték le Caesar gyilkosainak (Brutus és Cassius) seregét

Philippinél, ám a szövetség hamar bomlásnak indult. Antonius Cleopátrához fűződő szerelme miatt több időt töltött Egyiptomban, míg Octavianus Rómában maradt, és igyekezett kikezdeni Antonius helyzetét. Kettőjük között **Kr.e. 31-ben került sor a döntő összecsapásra: az actiumi csatában** Octavianus hajóhada legyőzte Antonius és Cleopátra erőit.

2. A principátus kiépülése: gyakorlatilag már Actium után Octavianus lett a politikai élet ura

Kr.e. 27-ben formálisan lemond rendkívüli hatalmáról, mondván, hogy „helyreállította a békét”, véget vetett a polgárháborúknak. **A szenátus azonban „felkéri” az állam további kormányzására.**

Mindez persze **csak színjáték**: Octavianus elég katonai erővel rendelkezett, hogy a szenátus hatalmát megtörje. **Lemondásával Caesar sorsát akarta elkerülni**: ne mondja senki, hogy ő ragaszkodott, és erővel ragaszkodott a hatalomhoz. A szenátus „felkérése” legalizálta hatalmát: innentől nyugodtan mondhatta, hogy nem saját akaratából van hatalmon.

A szenátustól új, megtisztelő nevet is kapott: **Augustus** („a fenséges”, „istenektől gyarapított férfi”), melyet ezután személynévként használt.

Kr.e. 31 vagy 27. tekinthető a köztársaság végének: Rómában tartósan visszatér az egyeduralom, a **köztársaság helyét a császárság veszi át.**

A császárkor első szakasza a **principátus kora** (kb. Kr.u. 280-ig tart). A név Augustus legfontosabb címéből ered: **princeps – első polgár, a szenátus elnöke**. A szenátusban elsőként szavazó személy, ahogy ő szavaz, az a követendő, vagyis irányítja a szenátust, mely a köztársaság korában Róma legfőbb irányító testülete volt.

Augustus óvatosabb volt Caesarnál: **a principátus lényege a burkolt egyeduralom**, igyekszik hangsúlyozni, hogy **„a szenátus és a nép akaratából” van hatalmon. Nevezhető „látszatköztársaságnak” is: a köztársaság jellemzői megmaradtak (szenátus, magistratusok), de már egy ember irányítása alatt.**

Hogy ez mégsem a régi köztársaság már, azt jól mutatja, hogy **Augustus** (Caesarhoz hasonlóan egyébként) **halmozza a tisztségeket** (ilyen a régi köztársaság idején nem fordulhatott elő):

- A princeps cím mellett: többször volt consul (a régi köztársaságban jó esetben egyszer lehetett valaki consul)
- néptribunus (így rendelkezik a vétójoggal, amely révén a szenátus döntéseit érvénytelenítheti)
- imperátor (a hadsereg legfőbb parancsnoka)
- censor (a szenátus névsorát ő állítja össze, nyilván híveit ülteti be soraiba)
- pontifex maximus (főpap, a vallási élet irányítója)

A hatalom igazi alapja azonban a hadsereg: rendszere burkolt katonai diktatúra. Augustus személyes testőrséget is szervezett, ők az ún. **praetorianusok**, akik kifejezetten a princeps katonai védelmét látták el.

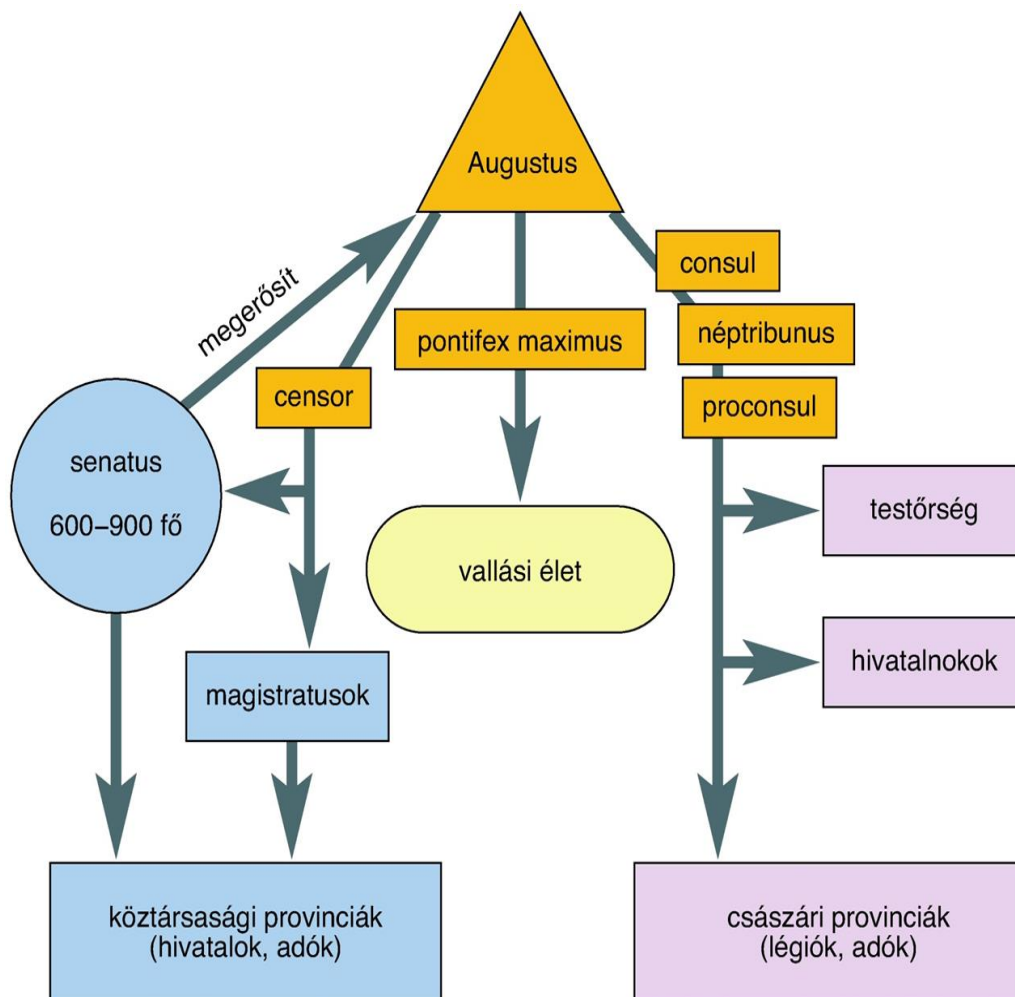
Ami miatt mégis stabil ez a rendszer: a nyugalom, amit teremtett; uralmával véget ért a polgárháború, beköszöntött **„pax Romana” (római békeévek)** kora. A polgárháborúba belefáradt rómaiak elfogadták Augustus rendszerét.

Ebben persze szerepe volt a **jóléti intézkedéseknek is: Augustus igyekezett a tömegek figyelmét elterelni a politikától: a „Panem et circenses” („Kenyeret és cirkuszi játékokat”)** elvét alkalmazva gyakran rendez ingyengabona-osztást, szórakoztató eseményeket.

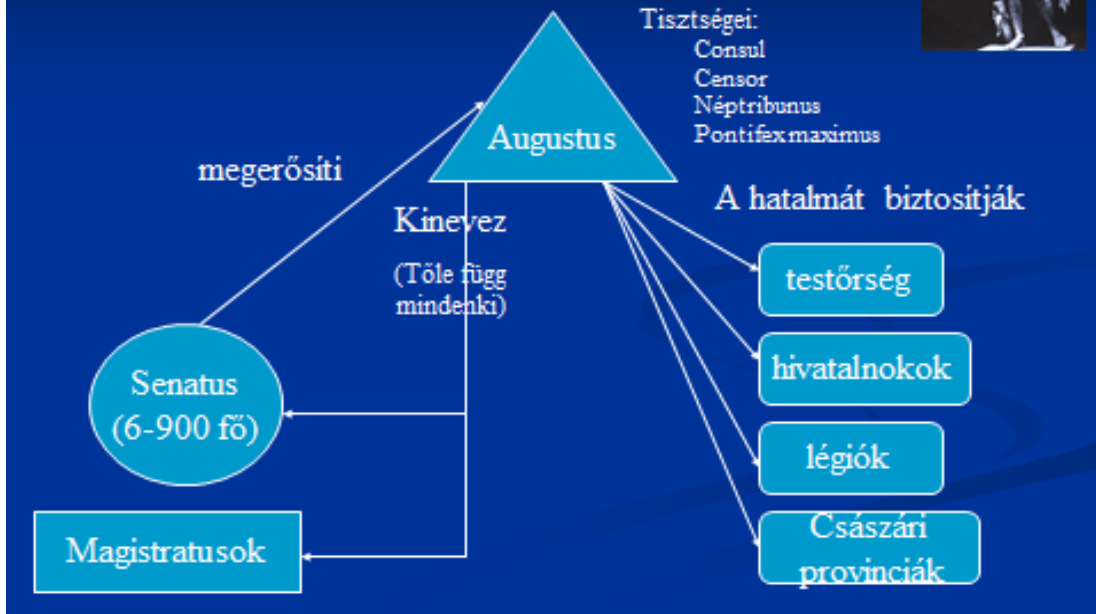
Propagandája is erősíti a régi köztársaság látszatát (pl. a hagyományos istenek tiszteletét erősíti, védi a közerkölcsöket, számos templomot állíttat helyre). Kultúrpolitikusa, **Maecenas** a korszak legkiválóbb költőit (Horatius és Vergilius) nyerte meg, hogy a princeps rendszerét dicsőítsék.

Külpolitikáját is a béke jellemzi: kevés háborút indít, **célja** az volt, hogy a birodalom határait természetes határokhoz igazítsa. Uralma alatt lett ennek jegyében provincia a mai Dunántúl Pannonia provincia néven.

A provinciák kormányzásában változásokat hajt végre: egy részüket saját igazgatása alá rendeli (császári provinciák), más részüket a régi irányítás jellemzi (helytartók). A császári provinciák közül kiemelkedik Egyiptom, mely a birodalom egyik leggazdagabb gabonatermő területe volt. Augustus nem véletlenül tartotta meg saját kezében: szüksége volt a stabil gabona utánpótlásra a jóléti intézkedések miatt (ingyen gabonaosztás).

A rendszer felépítése

Augustus önéletrajza

1. Tizenkilenc éves koromban a magam elhatározásából és a magam költségén hadsereget szerveztem, amelynek segítségével **a párturalomtól elnyomott államot felszabadítottam**. Ezen a címen **a senatus (...) engem és a consulokat bízott meg azzal, hogy legyen gondunk rá, hogy az állam semmi kárt ne szenvedjen**. A nép pedig ugyanebben az évben, miután a háború során mindkét consul elesett, **consullá és triumvirré** választott az állam ügyeinek rendbehozatalára.
2. Atyám gyilkosainak istentelen tettét törvényes ítélettel megtoroltam: száműztem, majd - amikor fegyverrel támadtak az állam ellen - nyílt csatában kétszer is legyőztem őket.
3. Sokszor viseltem hadat szárazon és vízen, belső és külső ellenség ellen az egész földkerekségen, és győzelmeim után **minden kegyelmet kérő polgárnak megkegyelmeztem. Az idegen népeket nem irtottam ki, ha biztonságunk veszélyeztetése nélkül meg lehetett nekik bocsátani, inkább megoltalmaztam őket**. Körülbelül 500 000 római polgár tette le kezembe az esküt. Ezek közül szolgálati éveik leteltével coloniákba telepítettem (...) földet utaltam ki a számukra, vagy katonáskodásuk jutalmául pénzt adtam nekik.
4. Kétszer vonultam be ovációval, háromszor ünnepélyes diadalmenetben, és huszonegyszer kiáltottak ki imperátorrá. **A senatus több diadalmenetet is szavazott meg számomra, de én nem fogadtam el. Tizenháromszor voltam consul, mikor ezeket írtam, és harminchétszer nyertem el a tribunusi hatalmat**.
5. **A dictaturát, amelyet a nép és a senatus mind távol-, mind jelenlétemben megszavazott (...) nem fogadtam el**. Nem utasítottam azonban vissza a nagy ínség idején a gabonaellátásról való gondolkodást. Az akkor egyszer s mindenkorra följánlott consulságot szintén nem fogadtam el.
6. (...) **a senatus és a római nép** egyetértőleg azzal bízott meg, hogy korlátlan hatalommal egyedül legyek a törvények és erkölcsök felvigyázója, **de én egy olyan tisztséget sem fogadtam el, amelyet őseink szokása ellenére ruháztak rám**. Azt, aminek végrehajtására a senatus megkért, tribunusi felhatalmazásom birtokában hajtottam végre. Ebben a hatáskörben magam kértem öt ízben a senatusból hivatali társat, és meg is kaptam.
7. Tíz esztendőn keresztül egyfolytában voltam az államügyek rendbehozatalára kiküldött háromtagú bizottság tagja. **A senatus feje voltam addig a napig, amikor ezeket leírtam**, negyven éven keresztül. Pontifex maximus, augur (madárjós), ...
8. Ötödik consulságom évében **a nép és a senatus parancsára** növeltem a patríciusok számát. A senatust háromszor újonnan állítottam össze. Az én kezdeményezésemre hozott új törvényekkel **őseink sok, a mi korunkból már-már kivesző példáját elevenítettem fel**, és én magam is sok mindenben hagytam követendő példát az utódok számára.
9. (...) senatusi határozat alapján (...) törvényt hoztak, hogy **személyem egyszer s mindenkorra szent és sérthetetlen legyen, és hogy életem fogytáig megillessen a tribunusi hatalom**.
10. Ianus (...) kapuját, amelyen őseink akarata szerint csak akkor lehetett zárva tartani, amikor a római nép hatalma alá eső területeken, szárazon és vízen, győzelmek árán kivívott béke uralkodik, bár a hagyomány szerint születésem előtt, a város alapításától fogva mindössze kétezer volt zárva, főségem éve alatt a senatus háromszor záratta be.

11. A Bosszuló Mars templomát és a Forum Augustumot a hadizsákmányból vásárolt saját telkeimen építtettem fel. Az Apolló-templom melletti színházat nagyrészt magánosoktól vásárolt telken építtettem...

13. A római nép valamennyi provinciájának területét megnőveltem, amelynek csak szomszédságában hatalmunkat el nem ismerő népek éltek.

14. A római nép fennhatóságát Egyiptomra is kiterjesztettem. Armenia (...) királyának (...) halála után provinciává tehettem volna, de inkább őseink példáját követtem, és ezt az országot (...) átadtam (a) király fiának...

15. A pannóniai törzseket (...), legyőztem a római nép hatalma alá vettem, és Illyricum határait előbbre vittem egészen a Danuvius folyó partjáig.

16. Hatodik és hetedik consulságom idején, miután a polgárháborúnak véget vettem, a legfőbb hatalom közös egyetértéssel rám ruházott birtokában az állam ügyeinek intézését a magam hatalmából a senatus és a római nép kezébe tettem le. Ezért az érdememért senatusi határozat alapján Augustusnak neveztek, (...)

17. Tizenharmadik consulságom évében a senatus és a lovagrend és az egész római nép a haza atyjának jelentett ki. (...) Amikor ezeket leírtam, hetvenhatodik évemet éltem.